

Dante Alighieri

Peklo

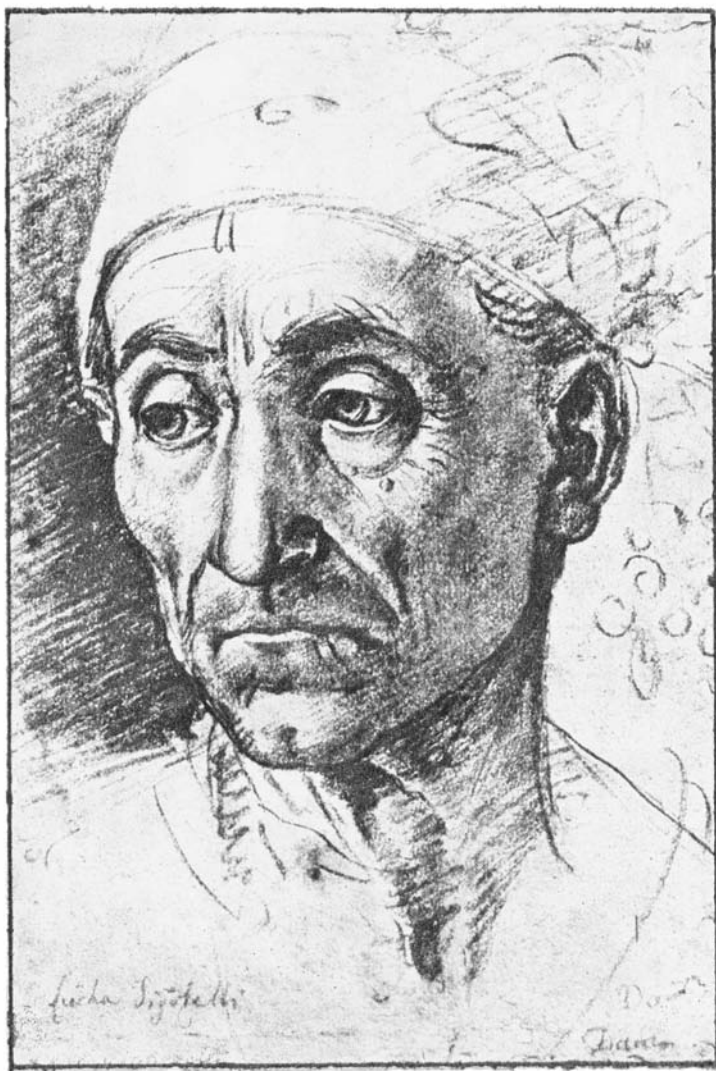

EUROPA //

Dante Alighieri

edice EUROPA

Luca Signorelli

Don
Dante

Dante Alighieri
Peklo

Přeložil Vladimír Mikeš

ACADEMIA
PRAHA 2007

Dante Alighieri, 1265-1321

Peklo / Dante Alighieri ; přeložil Vladimír Mikeš. – Vyd. 3., (V
Academii 1.). – Praha : Academia, 2007. – (Europa ; sv. 7)

Přeloženo z italštiny

ISBN 978-80-200-1504-4

821.131.1-1

- italská poezie

- alegorie

821.131.1-1 - Italská poezie [11]

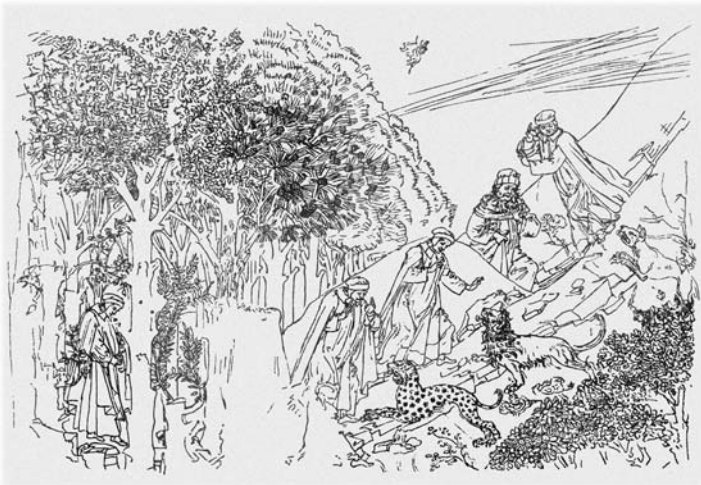
Translation © Vladimír Mikeš, 1978, 1996, 2007

Notes and epilogues © Vladimír Mikeš, 1978, 1996, 2007

ISBN 978-80-200-1504-4

PEKLO

ZPĚV PRVNÍ

Ve věku pětatřiceti let, v noci, Dante zabloudí v temném lese. Za úsvitu se pokouší z něho vyjít, zamíří k vrchu ozářenému sluncem, ale tři šelmy (pardál – smyslnost, lev – pýcha a vlčice – lakota) mu brání v cestě. Málem se zřítíl do propasti, jak před nimi ustupoval. A tu se mu zjeví Vergiliův stín a nabízí mu jako jediné východisko sestup do pekel a cestu očistcem k ráji. Peklem a očistcem povede jej Vergilius, na prahu ráje bude na něho čekat Beatrice.

V čase, kdy život je v polou své pouti,
jsem zabloudil, kolem byl hustý les,
já z pravé cesty zabředl v houšť proutí. (3)

Ach, těžko se to říká ještě dnes,
neschůdný, hustý hvozd divoce trčí,
jen vzpomenu a obchází mě děs! (6)

Trpko je v něm, že smrt jen už je trpčí.
Ale i za dobro vděčím těm tmám,
a o tom psát chci, ostatní ať mlčí. (9)

Jak octl jsem se v lese, nevím sám,
šel jsem jak v snách, jen nejasně jsem tušil,
že mimo pravou cestu klopýtám. (12)

- Když jsem však přišel pod návrší
uzavírající to údolí,
jež úzkostí mi rozmrazilo duši, (15)
- tu vzhlédl jsem a spatřil vrcholy,
jež oběžnice oblévala jasem,
za nímž jít přímo může kdokoli. (18)
- Polevil trochu strach, běžící s třasem
jezerem mého srdce v úzkostech
po celou noc, již tady probloumal jsem. (21)
- A jako ten, kdo popadaje dech
vyvázne z moře a ohromen civí
na hrozné vody, v kterých hledal břeh, (24)
- tak ještě v běhu můj duch úzkostlivý
se podíval na průsmyk pod horou,
jímž nepronikl dosud nikdo živý. (27)
- Po chvíli jsem se vydal nahoru
tím pustým svahem, trochu odpočatý,
hledaje nohou pevnou oporu. (30)
- A na tom srázu, hned u jeho paty,
hle, vstane pardál, vlní se jak had,
vláčný a mrštný, celý kropenatý, (33)
- podívám se a on zůstane stát,
a dokonce mi v další cestě brání,
že málem už chci zpátky utíkat. (36)
- A to se stalo právě za svítání,
stoupalo slunce uprostřed svých hvězd,
jak v den, kdy boží láska kolotání (39)
- do krásných věcí rozhodla se vnést.
Zdolám tu šelmu, víra ve mně hlesla,
v tom rozbřesku jsem viděl dobrou zvěst, (42)
- a bylo jaro, byla sladká vesna.
A přesto jsem se zhrozil ještě víc,
když lev se zjevil, šelma stejně děsná. (45)
- A zdálo se, že přichází mi vstříc
zuřivý hladem, vlála nad ním hříva,
sám vzduch se nad ním chvěl jak plamen svíc. (48)
- A vlčice, hle, taky je tu, chtívá
a všeho lačná, přitom vychrtlá,
a co sklíčila lidí odjakživa, (51)
- hrůza vidět to dovršení zla,
cítil jsem, jak má naděje se hroutí,
víra, že dojdu na vrch, opadla. (54)

- Byl jsem jak ten, kdo touží zbohatnouti,
a ocitne se v čase samých ztrát
a s pláčem v nitru nad nimi se rmoutí. (57)
- Ta šelma na mne začla dotírat
a srážela mne zpátky, dolů, k zemi,
kde zmlká slunce, byl to dlouhý pád. (60)
- Když jsem však padal, tu on zjevil se mi,
ve chvíli, kdy jsem klesal do hlubin,
a byl po dlouhém mlčení jak němý. (63)
- V té pustině, kde roste jenom blín,
jsem křikl na něho: „Měj slitování,
ať kdokoli jsi, člověk nebo stín!“ (66)
- „Člověk jsem byl,“ vydechl, „Mantovani
byli mí rodiče, z lombardských niv.
Narodil jsem se k sklonku panování
Julia Caesara, on umřel dřív,
než poznal mne, a v Římě za Augusta
v čase falešných bohů jsem byl živ. (72)
- A byl jsem básník, uchvátil má ústa
ten, co se vrátil z Tróje, Aeneas,
když lehla hrdá popelem a zpustla. (75)
- Proč se však vracíš? Chceš se trápit zas?
Nádherná hora nezdá se ti schůdná?
Zdroj radosti a příčina všech krás?!“ (78)
- „Jsi Vergilius, pramenitá studna,
z níž rozlévá se řeka v jazyku?“
odpověděl jsem a tvář sklonil rudna. (81)
- „Ty naše světlo a cti básníků,
kéž jsem tě, lásko, četl dost a bystře
a hodně vyčet ze tvých veršů.“ (84)
- Ty jsi můj autor, tobě říkám: Mistře,
jen od tebe jsem přejal krásný styl
a za své pocty vděčím jen tvé jiskře. (87)
- Kvůli té šelmě jsem se odvrátil,
pomoz mi od ní, ty jsi tolik věděl,
ztiš tlukot tepen a chvění mých žil.“ (90)
- „Musíš jít jinou cestou,“ odpověděl,
když viděl, že mám oči plné slz,
„chceš-li se dostat přes ten pustý předěl,
ta šelma, nad níž v tobě křičel hnus,
nedá člověku po své cestě projít,
uštve ho k smrti ve štvanici hrůz. (96)

- Ta umí krutost s ničemností spojit,
jen větší hlad v ní vzbouzí každý hlt,
jen věčně lačnět, jen se neukojit. (99)
- Páří se s kdekým, a než přijde Chrt,
zobjímá nejednoho živočicha,
až Chrt jí zchystá bolestivou smrt, (102)
- není živ z peněz a ze statků břicha,
ctnost, láska, moudrost Chrta živila,
je zrozen v šatech, jež nenosí pýcha. (105)
- On Itálii zbaví všeho zla,
umřeli pro ni po krvavém křestu
Eurial, Turnus, Nissus, Camilla. (108)
- On požene ji pak od města k městu
a uvrhne ji zpátky do pekel,
odkud jí závist ukázala cestu. (111)
- Radím ti dobře, se mnou abys šel
tím věčným místem, kde padají slzy,
já povedu tě peklem našich těl (114)
- a uslyšíš tam skřehotání hrůzy
a věkovité duchy strachem řvát,
ať přijde druhá smrt, a přijde brzy. (117)
- A leckdo bude v plamenech i rád,
a klidně bude hořet pevně věře,
že jednou přijde k těm blaženým, snad. (120)
- K těm jiná duše otevře ti dveře,
hodnější toho, než jakou já mám,
nechám tě s ní, až dojdem k její sféře, (123)
- ten císař, který z nebe vládne nám,
mně vstup do svého města nedovolí,
já jako pohan nikdy nesmím tam. (126)
- Kraluje všude, ať staneš kdekoli,
nahore má však město a v něm trůn,
ach, jak je šťasten, koho on si zvolí!“ (129)
- A já: „Básníku, bodá to jak trn,
pro toho Boha, který cizí byl ti,
pomoz mi prchnout ještě větším zlům (132)
- a veď mne třeba po samém dnu bytí
k bráně svatého Petra za poznáním,
i k těm, kdo navždy v úzkostech se řítí.“ (135)
- Tu vykročil a já se vydal za ním.

ZPĚV DRUHÝ

Dante se obává, že není hoden takové cesty a že na ni nemá dost sil. Vergilius mu sděluje, že jej posílá Beatrice. Dante se vzchopí a oba básníci vykročí k pecku.

Den odcházel, z pozemských živočichů
únavu snímal potemnělý vzduch,
jen já se chystal nést v nastalém tichu (3)

břemeno cest i soucitu, ví Bůh,
v té drásavé a zmáhající chůzi:
všecko to vydá neomylný duch. (6)

Nadání, pomoz, pomozte mi, Múzy,
mysli, jež psalas všecko viděné,
jsi-li dost jemná, ukáže se brzy. (9)

Řekl jsem: „Básníku, jenž vedeš mne,
zvaž, mám-li dost sil a dost pevné myslí,
než na tu velkou cestu vyjdeme. (12)

Silviův otec – hle, co poradils mi,
odešel, říkáš, do nesmrtelna
v smrtelném těle a se všemi smysly. (15)

Když ho tak poctil sám nepřítel zla,
mířil z té chvíle mnohem dál a výše:
Co z něho vzejde, kdo je a být má? (18)

Kdo se tak zeptá, všecko přijme tiše,
už tehdy byl povolán Aeneas:
jsi otcem Říma a pozdější říše, (21)

sídla nástupce Petra ve svůj čas,
svatá jsou místa, po kterých teď šlapeš,
tak zněla volba, byl to boží hlas. (24)

Tou cestou dolů poznal, jak ty chápeš,
v čem spočívá hluboká příčina,
že zvítězí a pak přijde i papež. (27)

Pak nádoba vyvolení tam šla
a plna víry vrátila se domů,
protože tady spása začíná. (30)

Proč já však mám jít? Kdo přivolil k tomu?
Aeneas nejsem, Pavel teprv ne,
sám sobě hoden nezdám se, a komu? (33)

- Dostávám strach, že je to šílené
vydat se tam, a ty to musíš chápat,
i když to asi říkám zmateně.“ (36)
- A jako ten, jejž zviklá nový nápad
a náhle nechce, co před chvílí chtěl,
a začne zas jak na začátku tápat, (39)
- já na tom temném svahu znejistěl,
zaváhal jsem, zdali jsem nebyl zbrklý,
čím víc jsem o tom nyní přemýšlel. (42)
- „Chápu-li,“ řekl, když moje rty zmlkly,
ten stín velkorysého Vergila,
„do zbabělosti se tvá duše kuklí, (45)
- co ta zahrnala lidí od díla,
co zvířat od ní bylo krutě bito,
a přitom se jen zdáním splasila. (48)
- A víš, proč přicházím, nu, povím ti to,
bylo by zbytečné, aby ses bál,
dost o tobě vím a je mi tě líto. (51)
- Z řad těch, kdo žijí čekáním, jak dál,
mě zavolala – co ta měla za líc –
tak krásná žena, ach, že jsem si přál (54)
- sloužit jen jí, nezapomenu na nic,
andělským hlasem řekla mi pár vět,
oči jí žhnuly jak dvojice stálic: (57)
- »Mantovská duše, slavná po sta let,
o které věčně jdou ty dobré zvěsti
a půjdou dál, co světem bude svět, (60)
- můj přítel, slyšíš, ne však přítel štěstí,
sám doklopýtal až na pustý sráz
a chce se vrátit, je na hrozném scestí, (63)
- mám strach, že jsem se nevzchopila včas,
když na nebesích o něm zaslechla jsem,
jakým hrůzám je vydán na pospas. (66)
- Jdi, zachraň ho, zadrž ho krásným hlasem,
dělej, co můžeš, abych měla klid,
jednej či mluv, ať nezahyne. Já jsem – (69)
- Beatrice, z míst, kam zas toužím jít,
přicházím k tobě jako k básníkovi,
to přiměla mne láska promluvit. (72)
- A slibuji ti, že se to Pán doví,
budu tě před ním chválit velice.« (75)
- A já jí na to odpověděl slovy:

- »Ó ženo, ty jsi pravá světice,
tebou ční lidstvo nad vše bytující
pod naším malým nebem Měsíce, (78)
je radost splnit příkaz pro světici,
splním jej pozdě, byť jej splním hned,
žádáš-li něco, slůvko stačí říci. (81)
- Jak to však, že tě neděsí náš svět
a sestupuješ klidně v tahle místa
ze širých dálek, kam tak toužíš zpět?« (84)
- »Povím ti, chceš-li, proč jsem si tak jistá
i tady pod vašimi nebesy,«
řekla, »nu zkrátka, protože jsem čistá. (87)
- Ublížit, to je strach, ať jsi, kde jsi,
člověk se má bát jen takových činů,
co sklíčí druhé, jiné neděsí. (90)
- Jsem taková, že díky Hospodinu
se vaše bída mne nemůže tknout,
ve vašem ohni taky nezahynu. (93)
- A pak znám tu, jež zmírní tvrdý soud
nad pobloudilým, než by se ho zřekla,
a proto máš tu cestu podniknout. (96)
- Ta zavolala Lucii a řekla:
»Tvůj věrný tě má zapotřebí, hle,
starej se o něj na hranicích pekla.« (99)
- Přiběhla ke mně, to je Lucie,
jak vidí krutost, hned se do ní vloží,
s Ráchel jsem byla, ta tam taky je. (102)
- »Beatrice,« řekla mi, »chválo boží,
pomáhej tomu, kdo tě měl tak rád,
že vyšel z davu. Kam teď hlavu složí? (105)
- Ty neslyšíš, jak začal naříkat?
Nevidíš smrt, tu záplavu, co šplíchá,
že nic je před ní moře častokrát? (108)
- Na světě nikdo na zisk nespíchá
a neprchá tam, kde ho čeká trest,
jak já jsem přišla z blaženého ticha, (111)
jen zaslechla jsem tuhle hroznou zvěst,
já důvěřuji tvé poctivé řeči,
říkat i slyšet ji je velká čest.« (114)
- Takhle to řekla, oči čím dál větší
a zvlhlé slzou steklou na řasy
mi přišly jak dva světlí poháněči. (117)

Spěchal jsem k tobě, tak, jak přála si,
a zbavil jsem tě té dotěrné šelmy,
která ti cestu na vrch tarasí. (120)

Nu a co je? proč jsi tu? zdáš se velmi
plachý a srdce hrozně bije ti,
vzchop se, tvůj strach je nepochopitelný, (123)

kdo v dvorcích nebe vzbudil dojetí
tří požehnaných žen jak ty? ach, jdi mi,
a já svým slovem jdu ti v ústrety.“ (126)

Květy se choulí v dechu noční zimy,
a když jde slunce do polehlých trav,
zotvírané se na svém stonku vzpřímí, (129)

a já se také vzchopil znovu zdráv,
rozhořel se mi v srdci dobrý zápal
a řekl jsem už zcela bez obav: (132)

„Je soucitná, vstříc vyšla, když jsem tápal!
A ty jsi také ke mně laskavý,
tys její slova hned a dobře chápal! (135)

Po tom, cos řekl, i mé obavy
z cesty, nad níž jsem trnul, pominuly,
mám zas už chuť jít do té dálavy. (138)

Jdi, máme oba jednu a touž vůli:
jsi pán, ty vedeš, jsi můj učitel.“
To řekl jsem a nato jsme se hnuli, (141)
já hroznou, strmou cestou za ním šel.

ZPĚV TŘETÍ

Procházejí bránou pekla. Vidí duše těch, kdo ve světě nekonali dobro ani zlo a nejsou zatraceni ani spaseni. Dojdou k břehům řeky Acheron, přes niž převozník Charón převáží duše zavržených. Země se otřese, šlehne rudý blesk a Dante klesá v mdlobách.

MNOU VCHÁZÍ SE DO TRÝZNIVÉHO MĚSTA,
MNOU VCHÁZÍ SE DO VĚČNÉ BOLESTI,
MNOU VCHÁZÍ SE K TĚM, JEŽ BŮH VĚČNĚ TRESTÁ, (3)

MNOU DAL PÁN PRŮCHOD SPRAVEDLNOSTI,
JSEM Z BOŽÍ MOCI, DÍLEM LÁSKY JDETE,
JSEM SKLENUTA NEJVYŠŠÍ MOUDROSTÍ. (6)

VŠECKO STVOŘENÉ PŘEDE MNOU V TOM SVĚTĚ
JE OD VĚKŮ, JÁ NAVŽDY POTRVÁM.
ZANECHTE NADĚJE, KDO VSTUPUJETE. (9)

Ta slova barvou temnou jako šrám
jsem četl nad bránou. Nato jsem řekl:
„Ach, je mi úzko, Mistře, z těch slov tam.“ (12)

A on jak ten, kdo ví dost o člověku,
mi odpověděl: „Těch zmatků se zbav
a strach umrtví, jsi zas v jeho vleku. (15)

Jsme na místech, kde spatříš teskný dav,
dar rozumu zmařil houf nedouků,
je žalostný ten zástup prázdných hlav.“ (18)

Nato mi sevřel povzbudivě ruku
a usmál se a dál mne odváděl
do útrob tajemství a změti zvuků. (21)

Bezhvězdný vzduch kvílivým nářkem zněl,
pláč, vzdechy, sípot, jak když někdo ječí
a zalyká se, až jsem zaslzel. (24)

Nastero jazyků a různých řečí,
slov bolesti a rozezlených pří,
šepotu, vřesku, rukou jako v křeči (27)

tleskajících v setmělém povětří,
kde není čas, kde jak když smršť jde polem
a zdvíhá prach a písek rozvíří. (30)

- Hrůza mně nad tím vším šla kolem.
Řekl jsem: „Mistře, co ti spáchali?
Co z nich to křičí za děs pod blábolem?“ (33)
- „Jsou to ti,“ řekl, „co vše zmeškali,
žalostně živoří tu duše tvorů,
co žili bez hanby i bez chvály. (36)
- Jsou přimíšeni k nehodnému sboru
andělů, co si žili pro sebe,
neznali Boha, byť neznali vzpouru. (39)
- A že by byli hanbou pro nebe,
nebe je svrhlo, peklo se jich štítí,
že prý jsou chladní, div z nich nezebe!“ (42)
- Řekl jsem: „Mistře, až v takové vyty
propuká hrůza, tak až zhořkne rmut?“
Odpověděl mi: „Teď teprve cítí, (45)
- že nesmí nikdy doufat ani v smrt,
teď druhým úděl závidí v svém mále,
jež slepě žili v zaslepení zrůd. (48)
- Ti z tváře světa zmizí dokonale,
zde lítost není na místě, jen hněv:
podívej se a dost a jdeme dále.“ (51)
- Tu spatřil jsem vířící korouhev,
jež jako když se nikdy nezastaví,
letěla vpřed a za ní mračno plev, (54)
- za ní se hnaly nekonečné davy,
nevěřil bych, co zhltdala a dál,
pořád dál ta smrt nenasytně dává. (57)
- Některé jsem v těch stínech rozpoznal
a uviděl i toho, který zbaběl
a velikou věc ze slabošství vzdal. (60)
- Pochopil jsem, co znamená ten bábel,
že tihle hříšníci jsou nemilí
Bohu i těm, kterým je bohem ďábel. (63)
- Ti ubožáci nikdy nežili,
teď byli nazí a hnal je roj střechů
a vosy se jim v patách rojily (66)
- a bodáním popoháněly v smečku,
krev z ran jim tváře smáčela a pláč
a odporný hmyz v prachu žral tu břechku. (69)
- A o kus dál dav čekal bůhvínač,
břeh velké řeky se jen černal lidmi.
Řekl jsem: „Mistře, co jsou tihle zač, (72)

- co žene je, mohl bys vysvětlit mi,
kvůli čemu je u břehu ten shon,
přes řeku chtějí, vidím-li dost v přítmí.“ (75)
- „Hned ti to bude jasné,“ řekl on,
„jen dojdem na břeh,“ zvažněl, zdálo se mi,
„ta smutná řeka – to je Acheron.“ (78)
- Zastyděl jsem se, oči sklopil k zemi,
bylo mi trapné, že se snad moc ptám,
a tak až k řece šel jsem mlčky, němý. (81)
- Tu hle, na lodi stařec pluje k nám,
má bílou hřívu, divoce mu vlaje,
volá: „Ničemné duše, běda vám! (84)
- Nedoufejte, že dočkáte se ráje:
hned zavezu vás na ten druhý břeh,
úpál a mráz a navěky tam tma je. (87)
- Ty živá duše, jdi a mrtvé nech,
tam živý s mrtvými se nevyloď.“
Ale když viděl, že jsem neposlech, (90)
- řekl: „Ty nemůžeš, a pro tebe se hodí
plout odjinud, jen tady odtud ne,
z jiných přístavů a na lehčí lodi.“ (93)
- Průvodce řekl: „Nekřič, Charóne,
chtějí to tam, kde stačí jen mít vůli
a může se stát i to nemožné.“ (96)
- Hned přestal, zplihly vousy u papuly
převozníka přes smutné močály,
jen u očí mu kruhy rudě žhnuly. (99)
- Ale ty duše, které čekaly,
v únavě, nahé u kalného brodu,
najednou zbledly, zuby jektaly, (102)
- kluly Bohu a lidskému rodu,
rodičům, místu, chvíli početí,
semeni svého zplození a zrodu. (105)
- Pak táhli hříšní tam, kam musí ti,
kdo troufale i Bohem opovrhli,
šli v prudkém pláči k břehu prokletí. (108)
- A ďábel Charón, v očích žhavé uhly,
je shání na loď, ránou vesla k ní
postrčí ty, co stojí jako ztuhlí. (111)
- Jako když listí padá v jeseni,
za listem list a větev všechny ztrácí,
až vysvleče se celá z lupení, (114)

- zlé Adamovo sémě se sem vrací,
z břehu se řítí duše za duší,
jak do léčky když střemhlav letí ptáci. (117)
- Kalem vln plují a kam netuší,
a dřív než k břehu loď přirazí s těmi,
zde nový dav zas táhne z návrší. (120)
- „Synu,“ tak pěkně Mistr pověděl mi,
„před smrtí na ně rozhněval se Bůh,
sem přicházejí mrtví ze všech zemí. (123)
- Spravedlnost je žene jak roj much,
že se i z hrůzy stává touha,
přes řeku chce, kdo Bohem opovrh, (126)
- sem přijde jenom duše, jež se rouhá,
proto Charón i tebe proklíná
a oslovuje tě jak neznaboha.“ (129)
- Sotva to řekl, temná krajina
se otrásla tak, že jen na to myslím,
pot oblévá mne, a nastala tma, (132)
- zem slz vydechla vichry a z nich křísly
nachové blesky zemi do klína,
až rudé světlo zatmělo mi smysly (135)
- a padl jsem jak ten, kdo usíná.

ZPĚV ČTVRTÝ

Dante procitne z mdlob. Ocitá se – neví, jak se dostal přes Acherón – na okraji pekelné propasti. Sestupují do prvního kruhu, do Limbu, kde jsou duše těch, kdo zemřeli bez křtu, bez pravé víry, ale žili ctnostně. Ze zářivého zámku, v němž žijí duše slavných lidí starověku, vychází Homér, Horatius a Lukianos a zdraví Vergilia, který tu také přebývá.

- Tu přervalo mi můj hluboký sen
mohutné zahřmění a měl jsem pocit,
jako bych byl násilím probuzen, (3)
rozhlédl jsem se, sotvaže jsem procit,
a vyskočil, obhlížel okolí
a uvažoval, kde jsem se to ocit. (6)
Táhlo se tam bolestné údolí,
u srázu stál jsem, krok od jeho hranic:
to z něho strašné nářky zrovna hřmí. (9)
Hluboké, temné, plné sněžných vánic,
myslil jsem, že snad něco zahlédnu,
ale pro mlhu neviděl jsem pranic. (12)
„Teď vydáme se dolů cestou k dnu,“
řekl a zbledl, „do slepého světa.
Ty půjdeš za mnou, já tě povedu.“ (15)
S jeho odvahou bylo, zdá se, veta.
„Jít,“ řekl jsem, „když sám jsi v obavách?
Dřív posilou mi byla tvoje věta.“ (18)
„Blednu,“ řekl, „nad těmi dole v tmách,
nad úzkostí těch lidí v temné pasti,
je mi jich líto a to není strach. (21)
Pojď, dlouhá cesta čeká, plná strastí.“
A vykročil, vešli jsme v první kruh,
jenž leží jako prsten nad propastí. (24)
Tam, podle toho, co mi říkal sluch,
zazníval pláč jen jako tiché steny
a jimi lehce chvěl se věčný vzduch; (27)
v zármutku sice, ale bez mučení
převelký hustý dav tam prodléval,
společně všichni, muži, děti, ženy. (30)